

KRYSTYNA MIAZGA

INTERDISCYPLINARNA KONFERENCJA NAUKOWA
FILM WOBEC TEATRU – TEATR WOBEC FILMU

Warszawa, 24-26 kwietnia 2014 roku

W dniach 24-26 kwietnia 2014 r. w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie, w sali imienia Starzyńskiego, odbyła się interdyscyplinarna konferencja *Film wobec teatru – Teatr wobec filmu*. Oprócz specjalistów, skupiających uwagę na wymienionych dziedzinach, konferencja zgromadziła również amatorów realizacji filmowych i teatralnych.

Konferencję krótkim słowem otworzyła prof. Danuta KUŹNICKA, natomiast prof. Tadeusz LUBELSKI zainicjował rozważania o elementach teatru we współczesnym kinie francuskim, a dokładnie w twórczości Alaina Resnais. Podsumował jego dorobek, oddając hołd temu wielkiemu reżyserowi, który zmarł niespełna dwa miesiące wcześniej. Z kolei w polu uwagi prof. Tomasza KŁYSA znalazł się Jacques Rivette i jego filmy z teatralnym „stawianiem się”, realizowaniem na oczach widza działań, których wynik jest pewnego rodzaju niewiadomą, aktem dokonywanym *a vista*. Trzecim autorem francuskiego zestawienia był Arnaud Desplechin, któremu mgr Piotr BURATYŃSKI poświęcił referat o możliwych relacjach nowoczesnego kina z teatrem i napotykanym ograniczeniach wynikających choćby z trwającego kryzysu estetyki. Prof. Marek HENDRYKOWSKI analizował „kulturową kolizję mediów” przełomu wieków XIX i XX, która nie była tylko spotkaniem sztuk, lecz ich obopólnym poszukiwaniem się, „energetyzowaniem”, a nie wykluczaniem jednej dziedziny przez drugą. O sporze Toma Gunninga z Charlesem Musserem i, odpowiednio, o tezach o „kontemplacyjności” lub „pochłonięciu” w stosunku do wczesnego kina i klasycznego kina hollywoodzkiego traktował referat mgra Michała PABISIA-ORZESZYNY. Kolejnym wątkiem sięgającym początków kina było zagadnienie Gesamtkunstwerku, podjęte przez dra Piotra KLETOWSKIEGO, który przedstawił związki sfer twórczości muzycznej Ryszarda Wagnera ze

Mgr KRYSTYNA MIAZGA – doktorantka Instytutu Romanistyki KUL; adres do korespondencji
– e-mail: krystyna_miazga@yahoo.fr

współczesnym filmem. Na pytanie *Czy dramat może być dobrym scenariuszem filmowym?* odpowiedzi szukała prof. Ewa WĄCHOCKA, ukazując jak dwie dosyć swobodne realizacje filmowe sztuk teatralnych, w inny sposób niż zaplanował to dramatopisarz, obrazują powstawanie mechanizmów myślowych. Włączenie spektaklu w film i wynikające z tej kombinacji treści stały się celem wykładu dra Piotra DOBROWOLSKIEGO pt. *Historie równoległe, zbieżne, przeciwstawne. Spektakl teatralny w filmie jako alternatywa i dopełnienie fabuły*. Z kolei prof. Witold WOŁOWSKI w swej prezentacji ukazał różnice w strategiach filmowych i teatralnych. Przywołując przykład dwóch twórców XX wieku (Paula Claudela i François Billetdoux), podkreślił, obecne w didaskaliach, elementy kadrowania obrazu na scenie teatralnej oraz przypomniał nietuzinkową ekranizację *Pichi-Poï ou la Parole donnée*, składającą się z odcinków powstałych w różnych krajach Europy. Pierwszy dzień zamknęły referaty dr Marzenny WIŚNIEWSKIEJ o intermedialnych działaniach podejmowanych w teatrze lalek (transmisja telewizyjna, wideo, film, animacja komputerowa), o statusie aktora, dynamice tego, co żywe i ożywiane, oraz dr Marii NAPIONTKOWEJ o Tadeuszu Łomnickim jako *primo* aktorze teatralnym, *secundo* telewizyjno-filmowym.

Nareszcie wyjść z jaskini – Krytyka esencjalizmu medialnego w teoriach filmu i teatru mgra Konrada WOJNOWSKIEGO rozpoczęła drugi dzień konferencji. Obierając perspektywę Vilema Flussera, prelegent ukazał jednostronność teatru w komunikacji, w przekazywaniu informacji w opozycji do ich wytwarzania akcentowanego przez istniejące teorie dialogiczności teatru. Przedstawieniem medialnym w kategorii „nażywości” zajęła się dr Ewa BAL na przykładzie ewolucji przedstawiania cielesności w dziełach kinowych i dramatyczno-teatralnych Piera Paola Pasoliniego. Podkreśliła istniejące zamglenie między sztuką a życiem, odchodzenie od „nażywości” teatru na rzecz symulaków, które dominują w kulturze i przesądzają o poglądach estetycznych odbiorców. „Z ziemi włoskiej” do polskich reżyserów przeszła prof. Katarzyna FAZAN, która analizując grę kinematograficznych elementów w teatrze Krzysztofa Warlikowskiego, Krzysztofa Garbaczewskiego i Krystiana Lupy, zauważyła multiplikację odbioru, zwrotność formy i kinowe podwójne dno. Powyższe wątki znalazły swe odbicie także w referacie Joanny JOPEK, który unaoczniał w *Gwieździe śmierci* i *Kronosie* Krzysztofa Garbaczewskiego wspomnianą już auslanderowską kategorię *liveness* przedstawienia medialnego i społeczeństwa spektaklu. Inna realizacja niniejszego reżysera stała się także przedmiotem refleksji dra Marcina KOŚCIELNIKA pod kątem zastosowania technik nowych mediów. W *Iwonie the movie* autor dostrzegł „rozlanie się” strumienia filmowego na materię teatralną i „hybrydyzację” dzieła. Dr Monika BŁASZCZAK z kolei mówiła o napięciu między projekcją filmu a dubbingową grą aktorską w *Dyskretnym uroku burżuazji* Marcina Libera, łamiącym klasyczną ramę percepcji widza. Wystąpienie mgr Ekateriny SHARAPOVEJ o zmianie klasycznych reguł w najnowszym teatrze rosyjskim, o narodzeniu się antyteatru w rezultacie zastosowania nowych form narracji, opartych na dostępnej technologii obrazu, dźwięku, komunikacji było zapowiedzią referatów, których temat wychodził poza ramy rodzimej kinematografii i teatro-

logii. Prof. Łucja DEMBY przyglądała się strukturze *mis en abyme* w spektaklu *Cyrano de Bergerac* Denisa Podalydès. Konwencja ta, wykorzystywana również w innych dziedzinach sztuki, we wspomnianej inscenizacji zyskała nowy aspekt poprzez zastosowanie filmowych atrybutów. O zabieg filmowej adaptacji sztuki Georga Büchnera *Wozzeck* pokusił się Werner Herzog, który według prof. Anny BURZYŃSKIEJ jest bliższy oryginałowi literackiemu niż starsza o 46 lat, bardziej teatralna realizacja Georga C. Klarena, choć Herzog, jej zdaniem, jawnie czerpał z Klarena, a nawet kontynuował wywołaną przez niego dyskusję filozoficzno-polityczną. Dr Joanna SARBIEWSKA skupiła się na zjawisku obcości i estetyce negatywnej w twórczości Krystiana Lupy i Beli Tarra, opierających się na radykalnej dekonstrukcji świata przedstawionego, na pustce – braku przedmiotu i podmiotu, na ciemności poznawczej. Do „efektu obcości” nawiązał również mgr Paweł BILIŃSKI w odniesieniu do koncepcji teatru Bertolda Brechta, „przyłożonej” do realizacji filmowych Gorina i Godarda, von Triera oraz Strauba i Huillet. Podjął on próbę nakreślenia miejsca kina brechtowskiego we współczesnej kinematografii. Dr Jacek MIKOŁAJCZYK analizował w swym wystąpieniu „*I Am Not Dead Yet*”. *O tym jak Hollywood reanimuje Broadway, a Broadway Hollywood* istnienie filmów musicalowych, które, nie jak większość, powstały na kanwie musicali teatralnych, lecz zostały „wyprowadzone” z filmu, który następnie został „zmusicalowany” po to, by stworzyć prawdziwy musical filmowy. Nie teatrem telewizji, lecz teatrem w telewizji zajął się mgr Dawid JUNKE. W referacie zatytułowanym *Od bulwarówek do prime-time’u. Sitcom jako telewizyjny gatunek teatralny* dowodził, że ta popularna, choć nieciesząca się dobrą opinią serialowa komedia sytuacyjna z publicznością w studio znajduje swe korzenie w teatrze, nosi więc liczne znamiona tej dyscypliny sztuki. Ostatnim prelegentem w tym dniu był mgr Grzegorz ZYLIK, który skupił się na przejawach teatralności w szczególnym typie filmu: w filmie interaktywnym. Określił on, w jakich między innymi punktach medium to spotyka się z teatrem, wymieniając pojęcia fabuły, pojęcie lalki i lalkarza czy „wejdźcie w rolę”.

Trzeci dzień rozpoczął referat prof. Krystyny DUNIEC pt. *Found-footage – dokumentalny recykling, zmysłowe archiwum czy ideologiczny konstrukt. Z doświadczeń historyka teatru*, w którym autorka dokonała opisu i przybliżyła ogólnie mało znany gatunek filmowy na przykładzie tworzonej strony internetowej www.teatrpubliczny.pl. Następnie kwestię rejestracji spektaklu i jej statusu rozważała dr Dorota SOSNOWSKA, przywołując pewnego rodzaju niechęć i ostrożność, z jaką badacze po nią sięgają. Poprzez analizę zapisów *Księcia niezłomnego* Jerzego Grotowskiego i *Umarłej klasy* Tadeusza Kantora autorka dowodziła, że nagranie spektaklu może być także dziełem sztuki poprzez rekonstrukcję. Mgr Dawid MLEKICKI kontynuował zagadnienie rejestracji spektaklu i oparł swe rozważania na kilku zapisach *Wielopola, Wielopola* Tadeusza Kantora. Ukazał m.in. złożoność relacji i oddziaływanie materiału filmowego na postrzeganie i odbiór sylwetki dramaturga przez widza. Kolejny referat, autorstwa dr Magdaleny HASIUK-ŚWIERZBIŃSKIEJ, dotyczył „współpracy” teatru z filmem w twórczości Ariane Mnouchkine. Prelegentka mówiła m.in. o oddziaływaniach sztuki filmo-

wej na Théâtre du Soleil. Kompleksowy charakter konferencji został podkreślony w wystąpieniu mgr Joanny Sass. Referat pt. *Na pograniczu sztuk – o eklektycznej formie teatru Christopha Schlingensiefela* traktował o mało homogenicznym teatrze niemieckiego performerera, przekraczającego wszelkie podziały gatunkowe czy normatywności. Pojęcie wirtualnego teatru przybliżył prof. Ryszard KLUSZCZYŃSKI poprzez zestawienie dwóch dzieł: *Eavesdrop* Davida Pledgera i Jeffreya Shawa oraz *There Is Still Time... Brother* The Wooster Group, zrealizowanych na interaktywnej platformie AVIE (w „wirtualnej ramie”), która u swych początków stanowiła rozszerzenie dla filmowych produkcji, a później zainteresowała także twórców teatru. Dywagował także nad przyszłą historią tych dwóch sztuk, naznaczonych cyfrową rewolucją. *Zagadnienie „czasu rzeczywistego” w teatrze i mediach cyfrowych* rozpatrywał mgr Jakub KŁECZEK, koncentrując swój referat wokół pojęcia teleobecności, które – jak wiele innych w teatrologii w związku ze współpracą sztuki z technologią – wymaga ponownego ukonstytuowania. Wystarczy zmienić sposób mediatyzowania dzieła sztuki lub wpisać go w odmienny dyskurs, a może ono genologicznie się przeobrazić – tak wynika z wystąpienia mgra Tomasza SZCZĘSNEGO, który *Rzeź i Wenus w futrze* Romana Polańskiego obrał za przykład filmowych realizacji sztuk dramatycznych ilustrujących to zjawisko. W dalszej części analizował kazusy filmów charakteryzujących się nachalną teatralnością i wskazywał na zależność między widocznością teatru w filmie i pochlebnymi lub kontestacyjnymi reakcjami na nią. Niecodzienne ujęcie teatru na ekranie ukazała w zamykającym konferencję odczycie *Film czy teatr? Debiut Václava Havla w roli reżysera filmowego* mgr Elżbieta ZIMNA. Przypomniawszy przeszłość czeskiego prezydenta związaną z teatrem, autorka, posiłkując się fragmentami realizacji *Odejść*, ukazała humorystyczną wizję rzeczywistości nieco na opak, uwikłanej w symbole, znaki, atrybuty filmowo-teatralne nieumykające uważnemu widzowi.

Ostatnie słowo należało do dr Teresy RUTKOWSKIEJ, redaktorki naczelnej *Kwartalnika Filmowego*. Podsumowując konferencję, zwróciła uwagę na szeroki geograficznie zasięg analizowanych kwestii, różnorodny aparat przenikania sztuk, intertekstualne zawierania między nimi, kategorię „nażywości” Auslandera, która zbliżyła je do siebie oraz na zanikanie granic, bliższe porozumieniu niż powstawaniu antagonizmów.